

Şaibeli Yayınlar ve Akademik Yozlaşma

Predatory Publishing and Academic Degeneration

¹Özgür ÖZKAYA
ORCID No:0000-0003-4222-5761

¹Ege Üniversitesi, Spor Bilimleri
Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi
Bölümü

Yazışma Adresi
Corresponding Address:

Prof Dr Özgür Özkaya

Ege Üniversitesi, Spor Bilimleri
Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü,
Antrenörlük Eğitimi Anabilim Dalı

E-posta: ozgur.ozkaya@ege.edu.tr

Geliş Tarihi (Received): 14.02.2023
Kabul Tarihi (Accepted): 06.07.2023

ÖZ

Şaibeli yayıncılar ve dergileri “akademisyenleri kendilerinde yayın yapmak için aldatan, gönderilen yayın taslaklarını nitelikli bir akran değerlendirmesine tabi tutmadan belirli bir ücret karşılığında hızlıca kabul ederek yayımlayan dolandırıcılar” olarak tanımlanmıştır. Ancak günümüz koşullarında şaibeli dergilere en büyük rağbet, aldatılarak tuzağa düşürülmeye çalışılan genç akademisyenlerden değil, durumun gayet farkında olan deneyimli akademik çevrelerden gelmektedir. Bu çevrelerin şaibeli yayınlarını genellikle önemli bir kadro ataması veya görevde yükselmenin hemen öncesindeki süreçte yaptıkları rapor edilmektedir. Bu durum akademide ciddi liyakat problemlerinin doğmasına neden olmuştur. Durumun uluslararası yansımaları da ülkemiz adına yüz kızartıcıdır. Ne yazık ki, şaibeli dergilerde en çok yayın yapılan ülkeler sıralamasında Türkiye üçüncü sıradadır. Bu derlemenin amacı, şaibeli dergilerde yayın yapma eyleminin yarattığı kirlenmenin önlenmesine katkı sağlamak ve Spor Bilimleri alanında faaliyet gösteren özellikle genç akademisyenleri bu eylemin içinde olmamaları konusunda bilgilendirmektir.

Anahtar Kelimeler: *Altın açık-erişim, Çevrimiçi yayıncılık, Hızlı yayın, Yazan-öder*

ABSTRACT

Predatory journals and publishers have been defined as “scammers that deceive academicians to publish in them, and quickly accept and publish submitted manuscripts for a publication fee without subjecting them to qualified peer review”. However, in present, the greatest demand for predatory journals does not come from young academicians who are being deceived and trapped, but from experienced academicians who are certainly aware of the situation. These academicians often publish in predatory journals just before an important appointment or promotion process. This situation has led to serious merit problems in academia. The international ramifications of the situation are also embarrassing for our country. Unfortunately, Turkey is ranked third in terms of countries with the highest number of publications in predatory journals. The aim of this review is therefore to contribute to the prevention of the pollution caused by publishing in predatory journals and to inform especially young academicians in the field of Sports Sciences about not being involved in this act.

Keywords: *Author-pays, Gold open-access, Online publishing, Quick publish*

GELENEKSEL AKADEMİK DERGİ YAYINCILIĞI ve YAYIN POLİTİKALARI

Bilimsel araştırma sonuçları; akademik dergilerde yapılan yayınlar, akademik kitaplar, kongre/konferans sunumları ve hatta akademik blog yazıları ya da sosyal medya aracılığıyla iletilebilir (Beall, 2017). Bu noktada en nitelikli paylaşım türünün akademik dergilerde yapılan yayınlar olduğu söylenebilir. Nitelikli bir akademik dergide yayın yapabilmek için, ilgili alanda özgün, alana önemli katkı sunacak ve devamında yeni çalışmaları tetikleyecek potansiyel etkiye sahip bir araştırma yapmış olmak gerekir (ECSS, 2022).

Yayın aşamasında çalışma taslağının (manuscript) gönderileceği derginin seçiminde etki faktörü, hangi çeyrekte yer aldığı ya da tarandığı indeks kadar yayın organının güvenilirliği, en iyi yayıncılık ilkelerine bağlılığı ve şeffaflığı da hassas bir şekilde sorgulanır (Beall, 2015; COPE, 2022). Yayın taslağının gönderileceği derginin seçiminde “düşün, kontrol et, yükle” ilkesi esas alınır (Think. Check. Submit., 2022).

Geleneksel modelde yayın yapan akademisyen, yayının tüm haklarını yayıncıya devreder ve bu yayın için ücret ödemez (Beall, 2016). Bu yayınların tam metinlerine erişim sağlayabilmek için ya dergiye abone olunmalı ya da tam metni görülmek istenen makale için ücret ödenmelidir. Bu durumda ücreti ödeyen “okuyucu” olur. Ancak genel olarak ücret, belirli bir okuyucu grubu için o dergiye abone olmuş “kurum ve kuruluşlar” (örneğin üniversite kütüphaneleri, enstitü, fakülte ya da ilgili federasyonlar ve/veya bakanlıklar) tarafından ödenir (Beall, 2017).

AÇIK-ERİŞİMLİ YAYIN POLİTİKALARI ve YAZAN-ÖDER SİSTEMİ

Açık-erişim (open-access) yayın modeli, bir grup akademisyenin tamamen iyi niyetli girişimleriyle bilginin bir kamu malı olduğu ve tüm insanlığın bilgiye ücretsiz erişim hakkına sahip olması gerektiği gibi gerekçelerle toplumun çıkarını gözeten, anti-kapitalist bir tepki olarak doğmuştur (Çetinkaya, 2019). Geleneksel sistemde akademik yazılara okuyucuların ve kurumların ücret ödeyerek ulaşmak zorunda olmaları sorgulanmış ve buna alternatif yeni bir yayıncılık modeli savunulmuştur. Bu modelin orijinalinde okuyucudan ücret talep edilmez. Bu türün ilk temsilcilerinden olan Journal of Medical Internet Research, yıllarca temiz açık erişimli yayıncılık yaparak nitelikli bilgiye dünya çapında daha kolay bir erişim imkânı sağlamıştır (Beall, 2012).

Ancak sonraki yıllarda bu yayıncılık şekli “altın açık-erişim” olarak tanımlanan ve yayın karşılığında yayıncıya ücret ödenen bir modele evrilmiştir. Söz konusu ücret talebinin nedeni ise gayet basit yollarla açıklanmıştır; çünkü bir derginin yalnızca elektronik ortamda yayın hayatını çevrimiçi olarak sürdürüyor olması, basılmaması ve dağıtılmaması, birtakım giderleri tamamıyla ortadan kaldırmaz (Doğan, 2019). Çevrimiçi yayın yapan dergilerin de personel, lisans ve telif hakkı, depolama alanı, internet hizmeti, içerik oluşturma, dizgi ve sayfa düzeni ya da belirli küratör ve arama motorlarına verilen yıllık hizmet giderleri mevcuttur. Burada altın açık-erişim, basılan makaleye okuyucunun ücretsiz ulaştığı bir erişim imkânını tanımlar ve ücreti projeyi destekleyen kuruluş, bir dernek, üniversite veya kişi ödeyebilir.

Ancak bu yayın modeli çok kısa bir süre zarfında suistimal edilmiş, yayıncılara gönderilen makale taslaklarının uluslararası normlara uygun olmayan basit bir akran değerlendirmesine tabi tutularak gelişigüzel değerlendirildiği ve ücret karşılığında hızlıca kabul edilerek çevrimiçi yayımlandığı bir açık-erişim sistemine dönüşmüştür (Bartholomew, 2014; Beall, 2012; Bohannon, 2013). Günümüzde açık-erişim yayın modelinden anlaşılan altın açık-erişim modeli olmuş ve bu da ücreti ödeyenin büyük ölçüde yazar olduğu yazar- ya da yazan-öder mantığıyla özdeşleşmiştir.

AÇIK ERİŞİMLİ YAYINCILIK KONUSUNDA BİR KAMUOYU BİLİNCİNİN OLUŞMASINDA JEFFREY BEALL ETKİSİ

Açık-erişimli çevrimiçi dergiler ve yazan-öder sisteminde oluşan suistimler konusunda dünya çapında bir bilincin oluşmasında, Colorado Üniversitesi’nden bir kütüphaneci olan Jeffrey Beall ve kendisinin “açık-erişimli şaibeli dergiler listesi” önemli bir yere sahiptir. Jeffrey Beall’ın şaibeli dergileri izleme ve farklı esaslara göre listeleme çalışmaları 2008

öncelerine kadar uzanır. İlk kez 2010 yılında kendisi tarafından oluşturulan bir blogda yayımlanan Beall Listeleri dünya çapında ses getirmiştir. Jeffrey Beall kısa sürede belirli çevrelerin hedefi haline gelmiş ve yürütülen yıpratıcı propagandaya daha fazla dayanamayarak listesini 2017 yılında güncellemeye kapatmıştır (Beall, 2017). Akabinde Jeffrey Beall'ın çalıştığı kurum da dâhil olmak üzere çok güçlü birtakım çevreler tarafından baskı altına alındığı ve bu konudaki en büyük baskının da Frontiers Media ve Multidisciplinary Digital Publishing Institute (MDPI)'den geldiği anlaşılmıştır (Beall, 2017; Silver, 2017). Yine de Jeffrey Beall listeleri bu konuda dünya çapında büyük bir mücadele başlamasına ön ayak olmuştur (Beall, 2022).

Devam eden süreçte Jeffrey Beall'ın izinden giden akademisyenler tarafından oluşturulmuş bir platform olan "Stop Predatory Journals" grubu, şaibeli dergileri listelemeyi bir süre daha sürdürmüştür (Stop Predatory Journals, 2020). Ancak benzer baskılar nedeniyle Stop Predatory Journals'ın resmi internet sitesi de kapatılmıştır. Bu topluluğun devamı olduğu düşünülen Çek Cumhuriyeti (Czech Republic) merkezli Stop Predatory Practices hareketi, şaibeli dergiler ve yayıncıları hakkında önemli bir bilgilendirme faaliyeti yürütmektedir (Stop Predatory Practices, 2023). Diğer yandan, günümüzde en güncel ve yaygın olarak takip edilen önemli bir diğer hareket, anonim kalmayı tercih eden Predatory Reports oluşumudur (Predatory Reports, 2022). Bu hareket şaibeli dergiler ve yayıncılarıyla ilgili listeler ve birtakım raporlar yayımlamaktadır. Yine anonim olarak yayın yapan bir diğer grup olan Predatory Publishing, konuyla ilgili önemli bir blog yönetir (Predatory Publishing, 2022). Ücretli bir servis olan Cabells Scholarly Analytics ise üyelerine güncel ve oldukça geniş bir şaibeli dergiler listesi sunmaktadır (Cabells Scholarly Analytics, 2022). Bugün itibarıyla ilgili listelerde şaibeli olarak gruplanan uluslararası dergi sayısı 12.000'in üzerindedir (Linacre, 2019).

ŞAİBELİ DERGİ NEDİR?

Bu durumu açıklamada kullanılan "predatory" tanımı Jeffrey Beall'e aittir (Beall, 2012). Orijinal tanımında bu türden yayıncılar ve dergileri "akademisyenleri kendilerinde yayın yapmak için aldatan, gönderilen yayın taslaklarını normlara uygun bir biçimde akran değerlendirmesine tabi tutmadan, belirli bir ücret karşılığında hızlıca kabul ederek yayımlayan dolandırıcılar" olarak tanımlanmıştır (Beall, 2013; Beall, 2016). Ancak tuhaf olan şudur ki özellikle Web of Science (WoS) ya da Scopus gibi prestijli indekslere sızmayı başaramış bu türden dergilere en büyük rağbet, ilk yıllarda tuzağa düşürülmeye çalışılan deneyimsiz genç akademisyenlerden değil durumun gayet farkında olan deneyimli akademik çevrelerden gelmektedir (Grudniewicz ve diğ., 2019).

Cambridge sözlükte "predatory" teriminin karşılığı yırtıcı, vahşi, yağmacı ve talancıdır (Cambridge Sözlük, 2022). Utah Üniversitesinden Rick Anderson, 2015 yılında kaleme aldığı bir yazısında, bu durumu açıklamada kullanılan "predatory" teriminin yalnızca açık erişimli dergileri tanımlayan bir kullanım olduğunu ileri sürerek söz konusu ahlak dışılığın tanımlanmasında daha kapsayıcı bir kullanım olan "deceptive publishing" (aldatıcı yayıncılık) terimini önermiştir (Anderson, 2015). Diğer uluslararası yaygın kullanımlar; "pseudo" (sözde) (Laine ve Winker, 2017), "fake" (sahte) (Demir, 2018) ve "opportunistic" (fırsatçı) (Pond ve diğ., 2019) olarak sıralanabilir. Ülkemizde tercih edilen terminoloji daha çok yırtıcı (Aslan, 2018), yağmacı (Akça ve Akbulut, 2018) ya da şişme (Öztürk, 2012) olsa da bu yazıda tercih edilen "şaibeli" sözcüğü de durumu tanımlamada oldukça başarılıdır. Türk Dil Kurumuna göre şaibenin anlamı; art düşünce, hile, kusur, ayıp ve kirdir (TDK, 2022).

Bu noktada toptancı bir yaklaşımla açık erişimli yayın yapan dergilerin tamamı şaibeli olarak nitelendirilemeyeceği gibi geleneksel yollarla yayın yapan dergilerin de tümü yüksek bir niteliğe sahipmiş gibi değerlendirilemez. Çünkü açık erişim yayın modeli ve yazan-öde sistemiyle başlayan bu talan yayıncılığı büyük bir hızla genişlemiş ve her türden yayın türüne sirayet etmiştir. Bu yazıda şaibeli yayın organından kasıt, yayın yapma şekli ne olursa olsun uluslararası akademik normlara uygun olmayan yayın politikaları benimseyen, akran değerlendirmesi sürecini doğru bir şekilde işletmeyen ve

yalnızca elde edeceği ve/veya sağlayacağı menfaate odaklanmış yayınevleri tarafından yayımlanan “sözde” akademik dergilerdir. Bu yayıncıların yüksek ticari kazançlar elde ederek hızlıca zenginleşmek gibi basit ya da belirli bir görüş, cemaat, siyasi hareket ya da örgütün desteklenerek güçlenmesini sağlamak gibi daha kompleks amaçları olabilir.

ÜLKEMİZDEKİ BİLİMİN KİRLİ YÜZÜ

Tüm dünyada şaibeli olarak değerlendirilebilecek yayın sayılarının patlamasında 2004 yılında Scopus ve Google Scholar’ın kurulması (Karasözen ve diğ., 2011) ve bu tarihe kadar atıf dizinlerinin kurucusu ve en büyük küratörlerinden biri konumundaki Thomson Reuters’in 2006 yılında aldığı genişleme kararı önemli bir milat kabul edilir (Tonta, 2018). 2006 ve 2009 genişlemelerinde tüm dünyadan binlerce yeni dergi, uluslararası atıf dizinlerine dâhil edilmiştir. Ülkemizden yayın yapan ve WoS’ta indekslenen dergi sayısı 2003 yılına kadar yalnızca dört ve 2006 yılına gelindiğinde sekizken, 2009 yılı genişlemesinde 69’a yükselmiştir (Al ve Soydal, 2011). Ancak günümüze kadar gelen süreçte Türkiye menşeli onlarca yeni dergi WoS’ta taranırken, çok sayıda dergi de şaibeli oldukları gerekçesiyle indeksten çıkarılmıştır. Cahit Arf Bilgi Merkezi (CABİM) tarafından sunulan son güncel rapora göre; günümüzde halen WoS’ta indekslenmekte olan Türkiye adresli dergi sayısı 61’dir (CABİM, 2023).

Akça ve Akbulut (2018) tarafından yayımlanan bir araştırmaya göre, Beall listesindeki dergilerin %3,2’si Türkiye menşelidir ve ülkemiz listede Hindistan’dan sonra ikinci sırada yer almıştır. Beall listesi son bulmadan hemen önceki yıllarda, listede rapor edilen Türkiye menşeli şaibeli dergi sayısı 41’dir. Doğan ve diğerleri (2018) tarafından yayımlanan bir başka önemli araştırmaya göre, yalnızca 2005-2015 yılları arasında Türkiye’den yayımlanan ve WoS’ta taranan 14 şaibeli derginin indeksten çıkarıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu vakalara en iyi örnek Energy Education Science and Technology dergisidir. Al ve Soydal (2012) tarafından aktarıldığı kadarıyla bu dergi, Türkiye adresli başka hiçbir yayın organının ulaşamadığı bir akademik başarıya imza atarak “bir süreliğine” dünyanın en prestijli akademik dergileri arasına girmiş ve 2011 yılı etki düzeyi rekor bir seviyeye yükselerek 31,7 olarak açıklanmıştır. Ancak çok kısa bir zaman zarfında derginin bu başarıyı şaibeli yollarla elde ettiği anlaşılmıştır. 2008 yılında önemli indekslerde taranmaya başlanan dergi, 2009 yılında yayınevi tarafından i) Energy Education Science and Technology Part-A: Energy Science and Research ve ii) Energy Education Science and Technology Part-B: Social and Educational Studies olarak iki kısma ayrılmış, A ya da B’den diğerine çok sayıda şaibeli atıf almıştır. Bu dergide yayımlanan çalışmalara yapılan atıfların neredeyse tamamının, derginin kendi iç atıfları olduğu anlaşılmıştır. 3 Temmuz 2012 tarihi itibarıyla hesaplanan dergi iç atıf oranı %94 ile bir rekor kırmıştır. Hemen sonraki süreçte ise Türkiye adresli bu dergi önce Journal Citation Reports (JCR) ve ardından WoS’tan çıkartılmıştır.

Türkiye akademisi, şaibeli dergilere gönderilen çalışma oranı bakımından da oldukça kötü durumdadır. Bu konuyu mercek altına alan bir makaleye göre, hakemlik süreçlerinin doğru bir şekilde işletilmediği ve ücret karşılığında çalışmalar yayımlayan şaibeli dergilerde en çok yayın yapılan ülkeler Hindistan, Nijerya ve ne yazık ki Türkiye’dir (Demir, 2018). Bu liste, dünyada bilimin en fazla kirlendiği ve akademik haksızlığın en yoğun şekilde yaşandığı ülkeler listesidir. Bu anlamda liste, alanında temiz yayınlar yapan akademisyenlerin en büyük haksızlıklara uğradığı ülkeleri sıralar ve listede Türkiye üçüncü sıradadır. Örneğin, Hindistan’dan yayımlanan ve şaibeli bir yayın organı olduğu tescillenerek 2016 yılında WoS’tan çıkarılan The Anthropologist dergisinde 2015 yılında yayımlanan makalelerin %75’inin Türkiye adresli olduğu ve bu makalelerin neredeyse hiçbirinin antropolojiyle ilgili konular içermediği halde yayına kabul edildiği saptanmıştır (Tonta, 2017). 2011 yılı itibarıyla ülkemizde 73 doçentin The Anthropologist dergisinde yayımlanan makalelerle “Doçent” unvanı aldığı ve bunların %82’sinin “Eğitim Bilimleri” ve “Spor Bilimleri” temel alanlarına mensup akademisyenler oldukları anlaşılmıştır (Tonta, 2017).

AKADEMİSYENLER NEDEN ŞAİBELİ DERGİLERDE YAYIN YAPMA YOLUNU SEÇERLER?

Belirli akademik çevrelerin şaibeli dergilerde yayın yapma nedeni pek çok yazıda akademik yükselme baskısı ve rekabet olarak açıklanmaktadır (Akça ve Akbulut, 2018). Bu bir bakımdan doğrudur. Ancak tek neden bu değildir! Dünyanın en büyük akademik ilerleme baskısı Hindistan, Nijerya ya da Türkiye’de yaşanmamaktadır. Aslında dünyanın en rekabetçi ve baskı altındaki akademik çevreleri, dünyanın en prestijli akademik çalışmalarının yapıldığı ülkelerdendir. Times Higher Education (THE) tarafından açıklanan 2022 yılı dünyanın en iyi 10 üniversitesi sıralaması: Harvard Üniversitesi, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, Stanford Üniversitesi, Oxford Üniversitesi, Cambridge Üniversitesi, California Üniversitesi, Princeton Üniversitesi, Yale Üniversitesi, Tsinghua Üniversitesi ve Tokyo Üniversitesi şeklindedir (THE, 2022). Türkiye üniversitelerindeki kadro baskısı ya da akademisyenler arası rekabet ise söz konusu üniversitelerde yaşanandan çok daha fazla değildir. Batılı bilim çevrelerinde adeta bir motto olarak kabul edilen “yayınla ya da yok ol” (publish or perish), akademisyenler üzerindeki baskıyı fazla söze gerek bırakmadan açıklar türden bir söylemdir (Truth, 2012).

Diğer bir neden olarak şaibeli yayın olgusuyla ilgili bilgi eksikliği öne sürülmektedir (Beall, 2017). Ancak bu türden akademisyenlerin bu yayınların bilmeden yapıldığını iddia etmeleri büyük ölçüde doğru değildir (Grudniewicz ve diğ., 2019). Çünkü bu tür hatalar ilgili yayınevi hakkında yaygın bir şaibe kanısının oluşmadığı zaman aralığında ya da bu şaibe net olarak oluşmuş ise bilmeden yalnızca bir defaya mahsus olarak yapılabilir. Bunu bilmeden yaptığını iddia eden ve bir parça olsun pişmanlık duyan akademisyen ise bu hatayı yaptığı tarih itibarıyla akademik yükselmelerde bu yayın(lar) yok sayıldığında dahi ilgili kriterleri karşılayabileceği temiz ve nitelikli yayınlar yapabilmiş olmalıdır. Bilmeden yapılan hatalar dışında sistematik bir şekilde ve büyük gruplar tarafından uygulanan bu yayın yapma şekli, yıllar içinde yeni normale dönüşmüş, genç araştırmacıları zehirlemiş ve bazı kurumlarda artık hiç de yadırganmayan olağan bir durum algısı oluşturmuştur (Mutlu, 2020).

Yetersiz denetimler ve açıklarla dolu akademik sistemin buna izin vermesinin doğal bir sonucu olarak da WoS ya da Scopus tarafından indekslenen iyi dergilerde yayımlanamayacak düzeydeki çalışmalar, akran değerlendirme sürecinin normlara uygun esaslarla işlenmediği ancak WoS ya da Scopus’a sızmayı başarabilmiş şaibeli dergilerde ücret karşılığında yayımlatılır (Truth, 2012). Bu anlamda şaibeli dergiler liyakat sahibi olmayan sözde bilimsel çevrelerin akademideki Truva atları olarak kullanılmaktadır (Demir, 2018). Bu sayede akademik ilerleme basamakları kolayca aşmakta, daha prestijli bir yaşam, daha iyi bir maddi gelir ve tabii ki güç elde edilebilmektedir.

ŞAİBELİ DERGİLERDE YAPILAN YAYINLARLA OLUŞAN EKONOMİ

Şaibeli dergilerde bir çalışma yayımlatmanın bedeli yayınevlerinin ücret politikalarına göre değişmekle birlikte 100 €-\$’dan 5.000 €-\$’a kadar ulaşabilmektedir (Stromberg, 2014). Bu türden dergilerin rutin olarak her ay bir ya da iki sayı çıkardıkları ve her bir sayıda yüzlerce makale yayımladıkları da bilinmektedir (Oviedo-García, 2021). Örneğin bir MDPI dergisi olan ve Q2 kategorisinin üst sınırlarında yer almayı başaran International Journal of Environmental Research and Public Health isimli derginin bastığı makale sayısı 2019 yılında 5164, 2020 yılında 9579 ve 2021 yılına gelindiğinde ise özel sayılar hariç 15000’in üzerindedir. Her bir makale basımı için 3000 İsviçre Frankı ücret talep eden bu derginin 2021 yılında 45.000.000 İsviçre Frankı gelir elde ettiği görülmektedir. Türkiye’den çok sayıda akademisyenin de makalesinin basıldığı bu dergi 2023’te WoS’tan çıkarılmıştır (Predatory Reports, 2023).

Söz konusu yayın ücretlerinin karşılanabilmesi için şaibeli bir dergide ücret karşılığı yayımlanacak çalışmalara ortak yazarlar aranmakta ve bu yolla oluşturulan yazar şebekeleri bir şaibeli yayınlara daha fazla sayıda şaibeli yazar imal etmektedir. Daha da vahim olan diğer bir husus ise bu eylemin içindeki akademisyenlerin yayın ücretlerini devlete, yani bizlere finanse ettirmeleridir. Bu akademik çevreler kısa sürede hızlı ve çok sayıda yayın yapabilmekte, oluşan sistemin

buna izin vermesi nedeniyle de yüksek atıf oranlarına sahip olabilmektedir. Bu kişiler her yıl “akademik teşvik” dosyaları için gereken kriterleri şaibeli yayımlarla çok daha kolay yollarla sağlamakta, bu sayede devletten her ay ek gelir temin etmekte ve elde ettikleri bu ekstra geliri yine şaibeli dergilerde yayımlar yapmaya kaynak olarak kullanmaktadırlar (Demir, 2018; Tonta ve Al, 2022). Diğer yandan bazı üniversiteler, yayın niteliğine bakmaksızın yalnızca çalışmaya alınan atıf sayısı, çalışmanın yayımlandığı derginin etki faktörü, derginin bulunduğu çeyreklik dilim ya da tarandığı indeksleri dikkate alarak, yapılan uluslararası yayımlara özel maddi destekler sağlamaktadır (Tonta ve Akbulut, 2020). Bazı üniversiteler ise bilimsel araştırma projeleri (BAP) yoluyla öğretim üyelerine yayım desteği sunmakta ve ilgili yayım ücretleri bu bilimsel araştırma fonları aracılığıyla sağlanmaktadır (Beall, 2017). Dolayısıyla liyakatsiz akademik çevrelerin neden olduğu akademik yozlaşmanın yanında, ülkemiz ekonomisine yüklenen maddi külfet de ilgili makamlar tarafından ciddiyle ele alınmalıdır.

WEB of SCIENCE ya da SCOPUS NE KADAR TEMİZ?

Günümüzde Clarivate Analytics ya da Elsevier tarafından sağlanan indekslerin doğal birer temiz yayıncı ve yayım organı listesi oluşturduklarını kabul etmek hatalı sonuçlara yol açar. Çünkü bu indeksler, doğru çalıştıkları düşünülen birtakım metrik ölçüm araçlarıyla oluşturulmuştur. Ancak bu ölçüm araçları, etik olmayan yollarla manipüle edilebilir (Zhang ve Sivertsen, 2020). Söz konusu manipülasyonların saptanabilmesi adına bir takım kontrol sistemleri geliştirilse de (Chen ve diğ., 2023) bu tedbirler çoğu zaman yetersiz kalmakta ve gerekli indeks dışlamaları gecikmektedir. Örneğin WoS Grup 2023 yılı başında 500’ün üzerinde dergiyi şüpheli oldukları iddiasıyla işaretleyerek yakın takibe aldıklarını duyurmuş ve bu incelemeler sonucunda 2023 yılının ilk çeyreğinde 82 dergiyi şaibeli olarak tasdikleyerek WoS’tan dışlamıştır (Predatory Reports, 2023). WoS’tan çıkarılan dergilerin temel ortak özellikleri; açık-erişim sistemiyle ve ücret karşılığı yayım yapmaları, en önemlisi de akran değerlendirme süreçlerini uluslararası normlara uygun olarak işletmemeleri olarak özetlenebilir. Dışlanan dergiler adına dikkat çeken bir diğer husus ise bu dergilerin büyük bölümünün MDPI, Frontiers Media, Scientific Research Publishing (SCIRP) ve Hindawi Publishing Corporation gibi “mega yayınevleri” tarafından yayımlanıyor olmalarıdır (Predatory Reports, 2023). WoS Grup tarafından yapılan açıklamada; söz konusu dışlamaların önümüzdeki dönemlerde de devam edeceği duyurulmuş olup bu durum sadece WoS uzmanlarının farkına vardığı yüzlerce şüpheli derginin halen indekslendiği ve bugün itibarıyla indekslerden çıkarılmayan bu dergilerde yayımlar yapan akademik çevrelerin halen haksız menfaat sağlayarak belirli kadrolara atandığı ve/veya görevlerinde yükseltildiği anlamına gelmektedir. Kuşkusuz WoS’tan çıkarılan dergilerdeki makalelerle akademik yükselmeleri gerçekleştiren akademisyenlerin durumu ise ayrı bir tartışma konusudur.

BEYAZ DERGİ LİSTELEME ÇALIŞMALARI

Kendi coğrafyalarında liyakat problemleri ve akademide oluşabilecek haksızlıkların önlenmesinde etkili çalışmalar yürüten Norveç Bilimsel Dergiler, Dizinler ve Yayıncılar Bürosu (Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers) (Røeggen, 2021), metrik sistemlere alternatif bir yaklaşım olarak beyaz dergileri listeleme çalışmaları yürütmektedir. Cabells Scholarly Analytics de bilimsel niteliğin ön planda tutulduğu güncel bir beyaz dergiler listesi sağlamaktadır (Cabells Scholarly Analytics, 2022). Benzer şekilde Publons ücretsiz bir nitelikli dergi ve konferanslar listesi yayımlamaktadır (Publons, 2022). Bu oluşumların amacı, dergilerin önem faktörleri, tarandıkları çeyreklik dilimler ya da yer aldıkları indekslerin belirlenmesinde kullanılan niceliksel yaklaşımları terk ederek, toplam niteliğin ön planda tutulduğu değerlendirmeler yoluyla güvenilir listeler oluşturmaktır. Bu yolla yasal sorunlar oluşturabilecek şaibeli dergi listelemeleri yerine temiz yayıncılar ve dergilerin listelenmesi amaçlanmakta ve bu sayede şaibeli dergi yayıncılarına karşı daha hızlı ve etkin bir mücadele yürütülmesi hedeflenmektedir. Ancak bu türden beyaz yayıncı ve dergi listeleme çalışmalarının her zaman sağlıklı sonuç vereceğini düşünmek de hatalı birtakım çıkarımlarda bulunmaya yol açabilir.

SAYGIN DERGİLER ve GENEL ÖZELLİKLERİ

Beall (2015) tarafından ortaya atılan kriterler, Stop Predatory Journals (Stop Predatory Journals, 2020), Predatory Reports (Predatory Reports, 2022) ve Predatory Publishing (Predatory Publishing, 2022) gibi oluşumlar tarafından güncellenen kriterler, bloglarında paylaşılan güncel bilgiler ve “düşün, kontrol et, yükle” platformu tarafından oluşturulan ilkeler (Think. Check. Submit., 2022) değerlendirildiğinde, saygın dergiler ve genel özellikleriyle ilgili olarak aşağıdaki çıkarımlarda bulunmak mümkündür:

Zorunlu koşul olmamakla birlikte bir derginin arkasında belirli amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren saygın bir organizasyonun bulunması, o derginin güvenilirliği konusunda güçlü bir göstergedir. Örneğin Avrupa Spor Bilimleri Derneği (European College of Sports Science) Avrupa’da spor bilimleri alanına yön veren bir dernektir ve çıkardığı dergi European Journal of Sports Science’dir. Diğer bir örnek olan Amerikan Spor Hekimleri Derneği (American College of Sports Medicine) Amerika Birleşik Devletleri’nde bir otorite olarak kabul edilir ve Medicine and Science in Sports and Exercise dergisi bu derneğin himayesindedir. Journal of Strength and Conditioning Research dergisi Amerikan Ulusal Kuvvet ve Kondisyon Birliği’nin (National Strength and Conditioning Association) resmi dergisidir. Bu dergilerin her biri seçkin yayınevleri tarafından çıkarılır. Bu yayınevlerinin güvenilir yayın politikaları vardır. Hem kendilerini hem yazarları hem de okuyucuyu korurlar.

Nitelikli bir derginin editörü alanında saygın bir bilim insanıdır. Bu editör nitelikli alan editörleri ve editör kurulu ile çalışır. Bu akademisyenler şaibeli yayınları olmayan hem nitelik hem de nicelik bakımından yeterli akademisyenlerdir. Tahmin edilebileceği gibi bu yapı belirli bir ciddiyeti muhafaza eder. Editörler her sürece doğrudan dâhil olmaz, yazarlarla sayfalarca yazışmaz, doğrudan makale düzeltmez.

İyi bir dergi birbirinden farklı alanlarda çalışmalar kabul etmez. Yayın yapabilmek için dilenmez. Akademisyenlere bıktırıcı e-postalar göndermez. Yazarlara kampanyalar sunmaz. Çok fazla sayı ve her sayıda yüzlerce çalışma yayımlamaz. Gereksiz özel sayı çağrısına çıkmaz. Bu dergiler hızlı olmaya çalışmaz. Hızlı olabilmek ve yazarları her anlamda memnun edebilmek adına nitelikten ödün vermez.

İyi bir dergide akran değerlendirme süreci çok ciddi bir şekilde uygulanır. Makale taslağının iyileştirilmesi yapılır. İntihallere kesinlikle izin verilmez. Olgu hataları, özensiz bir yazım dili ve imla hataları asla kabul edilemez. Bu yayıncıların standart uygulama esasları vardır. Bu esaslar ülkeden ülkeye, kişiden kişiye ya da durumdan duruma değişmez. Yapılan kişisel ricalar karşılık bulmaz. Çalışmaların bir taslaktan sayfa numarası almış bir yayına dönüşmesi aylar ve hatta yıllar alır. Bu süreç yazarlar adına oldukça yıpratıcı bir süreçtir ve böyle de olmalıdır.

Temiz yayıncılıkta kabul aşamasına gelen bir çalışma için yazarlardan yayın ücreti nadir durumlarda (belirlenen sayfa sınırının aşılması, renkli bir grafik basımının talep edilmesi ya da farklı dillerde özet talebinin yazarlar tarafından karşılanamaması vb.) talep edilir. Diğer yandan bunun dışında kalan nedenlerle bir ücret talebi oluşmuş ise bu durum gizlenmeden açıklanır. Ücretin ne olduğu ve neden istendiği belirtilir. Ücret ödüyor olmak, çalışmanın kabulü anlamına gelmez. Ücret karşılığı yayın yapan temiz dergilerin ret oranları oldukça yüksektir!

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ülkemiz akademisi adına önemli resmi kurumlar olan Yükseköğretim Kurumu (YÖK) ve Üniversiteler Arası Kurul (ÜAK) tarafından akademik yükseltme ve performans değerlendirmelerinde yıldan yıla ve alandan alana değişen şaibeli dergi tanımları yapılmakta, ancak bu tanımlamalar gerçek şaibeli dergi ve yayıncılarını ayırt etmede oldukça başarısız olmaktadır. Bu tanımlamalara göre şaibeli dergiler yayın yılları, etki faktörleri, hangi çeyrekte yer aldıkları ya da tarandıkları indekslere göre değerlendirilerek ayrıştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak pek çok şaibeli dergi WoS ve Scopus veri tabanlarının niceliği ön planda tutarak oluşturdukları ölçüm araçlarını manipüle ederek bu indekslere sızabilmekte

ve yüksek etki düzeylerine ulaşabilmektedir. Şaibeli dergilerle ilgili olarak yapılan gerçeklikten uzak tanımlamalar verilen mücadelenin gerçek bir zemine oturması önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Şaibeli dergiler, uluslararası akademik normlara uygun olmayan yayın politikaları benimseyen, akran değerlendirme sürecini doğru bir şekilde işletmeyen ve gönderilen yayın taslaklarını belirli bir ücret karşılığında hızlıca kabul edilerek yayımlayan yayınevleri tarafından çıkarılan sözde akademik dergilerdir. Bu yayıncılar yalnızca sağlayacakları menfaate odaklı yayıncılık faaliyeti sürdürürler. Diğer yandan bu dergilerde yayın yapan araştırmacıların büyük bölümü şaibeli yayın olgusundan haberdar, bu etik dışı eylem ve sonuçlarının gayet farkında olan akademik çevrelerdir. Bu anlamda, şaibeli dergiler liyakat sahibi olmayan çevrelerin akademideki Truva atları olarak kullanılmaktadır. Bu da akademide büyük bir yozlaşmayı beraberinde getiren ciddi liyakat problemlerinin yaşanmasına neden olmaktadır. YÖK, ÜAK, TÜBİTAK ve üniversitelerin ilgili kurulları tarafından yapılan tüm akademik değerlendirmelerde gerçek uluslararası normların ve evrensel bilime sunulan katkının değerlendirileceği bir sistemin esas alınması akademik yozlaşmanın önüne geçilmesinde kritik önem arz etmektedir. Spor Bilimleri alanında faaliyet gösteren özellikle genç akademisyenler konuyla ilgili gerçekleri bilmeli ve bu eylemin dışında kalmak konusunda kararlı bir duruş sergilemelidirler.

Authors' Contribution:

- 1. Özgür ÖZKAYA:** Fikir/Kavram, Tasarım, Veri Toplama, Analiz ve Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme

KAYNAKÇA

1. Akça, S. ve Akbulut, M. (2018). Türkiye'deki yağmacı dergiler: Beall listesi üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 19(2), 255-274.
2. Al, U. ve Soydal, İ. (2011). Atf dizinlerindeki Türkiye adresli dergiler üzerine bir değerlendirme. *Bilgi Dünyası*, 12(1), 13-29.
3. Al, U. ve Soydal, İ. (2012). Dergi kendine atfının etkisi: Energy Education Science and Technology örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(4), 699-714.
4. Anderson, R. (2015). Deceptive publishing: Why we need a blacklist, and some suggestions on how to do it right. The Scholarly Kitchen. <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2015/08/17/deceptive-publishing-why-we-need-a-blacklist-and-some-suggestions-on-how-to-do-it-right/> adresinden 1 Mart 2020 tarihinde alınmıştır.
5. Aslan, A. (2018). Yırtıcı dergiler ve yayıncılar. *Acta Medica Alanya*, 2(3), 136-137.
6. Bartholomew, R. E. (2014). Science for sale: The rise of predatory journals. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 107(10), 384-385.
7. Beall, J. (2012). Predatory publishers are corrupting open access. *Nature*, 489(7415), 179-179.
8. Beall, J. (2013). Medical Publishing Triage – Chronicling Predatory Open Access Publishers. *Annals of Medicine and Surgery*, 2(2), 47-49.
9. Beall, J. (2015). Criteria for determining predatory open-access publishers. Beall's List – of Potential Predatory Journals and Publishers. <https://beallist.net/wp-content/uploads/2019/12/criteria-2015.pdf> adresinden 2 Şubat 2022 tarihinde alınmıştır.
10. Beall, J. (2016). Best practices for scholarly authors in the age of predatory journals. *Annals of The Royal College of Surgeons of England*, 98(2), 77-79.
11. Beall, J. (2017). What I learned from predatory publishers. *Biochemia Medica*, 27(2), 273-278.
12. Beall, J. (2022). Potential predatory scholarly open-access publishers. Beall's List – of Potential Predatory Journals and Publishers. <https://beallist.net/> adresinden 22 Ocak 2022 tarihinde alınmıştır.
13. Bohannon, J. (2013). Who's afraid of peer review? *Science*, 342(6154), 60-65.
14. Cabells Scholarly Analytics. (2022). Predatory reports. <https://www2.cabells.com/about-predatory> adresinden 24 Şubat 2022 tarihinde alınmıştır.
15. CABİM: Cahit Arf Bilgi Merkezi. (2023). WoS-TR-Dergiler. <https://cabim.ulakbim.gov.tr/wp-content/uploads/sites/4/2023/03/WoS-TR-Dergiler-Mart-2023.pdf> adresinden 23 Nisan 2023 tarihinde indirilmiştir.
16. Cambridge Sözlük. (2022). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/predatory> adresinden 2 Şubat 2022 tarihinde alınmıştır.
17. Chen, L. X., Su, S. W., Liao, C. H., Wong, K. S. ve Yuan, S. M. (2023). An open automation system for predatory journal detection. *Scientific Reports*, 13(1), 2976.
18. COPE: Committee on Publication Ethics. (2022). <https://publicationethics.org> adresinden 25 Mart 2022 tarihinde alınmıştır.
19. Çetinkaya, R. S. (2019). Eğitimde bilimsel yayın etiğine büyüyen tehdit: Sahte dergiler ve kongreler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 548-576.
20. Demir, S. B. (2018). Predatory journals: Who publishes in them and why? *Journal of Informetrics*, 12(4), 1296-1311.
21. Doğan, G., Dhyi, S. M. M. A. ve Al, U. (2018). Web of Science'tan çıkarılan Türkiye adresli dergiler üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 32(3), 151-162.
22. Doğan, Y. (2019). Açık erişimli dergiler ve sahte/yağmacı dergicilik: Nedir, ne değildir? <https://acilci.net/acik-erisimli-dergiler-ve-sahte-yagmaci-dergicilik-nedir-ne-degidir/> adresinden 2 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.
23. ECSS: European College of Sports Science. (2022). <https://sport-science.org/index.php/career/awards> adresinden 25 Mart 2022 tarihinde alınmıştır.
24. Grudniewicz, A., Moher, D., Cobey, K. D., Bryson, G. L., Cukier, S., Allen, K., Ardern, C., Balcom, L., Barros, T. ve Berger, M. (2019). Predatory journals: No definition, no defence. *Nature*, 576(7786), 210-212.
25. Karasözen, B., Bayram, Ö. G. ve Zan, B. U. (2011). WoS ve Scopus veri tabanlarının karşılaştırması. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(2), 238-260.
26. Laine, C. ve Winker, M. A. (2017). Identifying predatory or pseudo-journals. *Biochemia Medica*, 27(2), 285-291.
27. Linacre, S. (2019). The Journal Blacklist surpasses the 12,000 journals listed mark. The Source. <https://blog.cabells.com/2019/10/02/the-journal-blacklist-surpasses-the-12000-journals-listed-mark/> adresinden 15 Mart 2022 tarihinde alınmıştır.
28. Mutlu, G. (2020). Türk akademisyenlerin yağmacı dergilere ilişkin görüşleri: Bir nitel betimsel çalışma. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 107-134.
29. Oviedo-García, M. Á. (2021). Journal citation reports and the definition of a predatory journal: The case of the Multidisciplinary Digital Publishing Institute (MDPI). *Research Evaluation*, 30(3), 405-419.

30. **Öztürk, K. (2012).** Şişme dergiler ve etik ihlalleri. Kaan Öztürk Blog. <https://mkoz.wordpress.com/2012/06/23/sisme-dergiler-ve-etik-ihlalleri/> adresinden 15 Ocak 2022 tarihinde alınmıştır.
31. **Pond, B. B., Brown, S. D., Stewart, D. W., Roane, D. S. ve Harirforoosh, S. (2019).** Faculty applicants' attempt to inflate CVs using predatory journals. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 83(1).
32. **Predatory Publishing. (2022).** This is our blog, but there is more. <https://predatory-publishing.com/> adresinden 25 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
33. **Predatory Reports. (2023).** Latest News. Web of Science de-listed 82 journals, including 15 from Hindawi. <https://predatoryreports.org/news/f/web-of-science-de-listed-82-journal-including-15-from-hindawi> adresinden 03 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.
34. **Predatory Reports. (2022).** Predatory journals in scientific publishing. <https://predatoryreports.org/home> adresinden 20 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
35. **Publons. (2022).** Track more of your research impact. <https://publons.com/about/home/> adresinden 15 Mart 2022 tarihinde alınmıştır.
36. **Røeggen, V. (2021).** Introducing level X in the Norwegian Publication Indicator: Involving the research community when evaluating journals operating in the borderland between predatory and reputable practice. *Nordic Perspectives on Open Science*, 6.
37. **Silver, A. (2017).** Controversial website that lists 'predatory' publishers shuts down. *Nature*. 541(7638).
38. **Stop Predatory Journals. (2020).** Predatory journals list. <https://predatoryjournals.com/journals/> adresinden 20 Aralık 2020 tarihinde alınmıştır.
39. **Stop Predatory Practices. (2023).** Stop Predatory Practices. <https://www.stoppredatorypractice.com/> adresinden 23 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.
40. **Stromberg, J. (2014).** In vox.com. 'Get Me Off Your Fucking Mailing List' is an Actual Science Paper Accepted by a Journal'. <https://www.vox.com/2014/11/21/7259207/scientific-paper-scam> adresinden 20 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
41. **Think. Check. Submit. (2022).** Choose the right journal or publisher for your research. <https://thinkchecksubmit.org/> adresinden 25 Mart 2022 tarihinde alınmıştır.
42. **THE: Times Higher Education. (2022).** World university rankings. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/reputation-ranking> adresinden 3 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.
43. **Tonta, Y. (2017).** TÜBİTAK Türkiye adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) programının değerlendirilmesi. TUBITAKULAKBİM. https://ulakbim.tubitak.gov.tr/sites/images/Ulakbim/tonta_ubyt.pdf adresinden 20 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
44. **Tonta, Y. (2018).** Araştırma değerlendirme üzerine. Sarkaç. <https://sarkac.org/2018/12/arastirma-degerlendirme-uzerine/> adresinden 20 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
45. **Tonta, Y. ve Akbulut, M. (2020).** Performansa dayalı akademik teşvik sistemleri üzerine. Sarkaç. <https://sarkac.org/2020/09/performansa-dayali-akademik-tesvik-sistemleri-uzerine/> adresinden 20 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
46. **Tonta, Y. ve Al, U. (2022).** Üniversitelerde rant kollama. Sarkaç. <https://sarkac.org/2022/03/universitelerde-rant-kollama/> adresinden 15 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.
47. **Truth, F. (2012).** Pay big to publish fast: Academic journal rackets. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 10(2), 54-105.
48. **TDK: Türk Dil Kurumu. (2022).** <https://sozluk.gov.tr/?kelime=saibe> adresinden 25 Ocak 2022 tarihinde alınmıştır.
49. **Zhang, L. ve Sivertsen, G. (2020).** The new research assessment reform in China and its simple implementation. *Scholarly Assessment Reports*, 2(1), 3.